

Látó-Tér

Az emlékezők kihagyó emlékezete

Egy furcsa ellenzéki találkozó húsz évvel ezelőtt • Eörsi István az utolsó pillanatban visszatáncolt

2006. november 9. 01:00

Laczik Erika - Szarka Ágota

Húsz évvel ezelőtt az akkori demokratikus ellenzék méltó módon szeretett volna megemlékezni az 1956-os forradalom harmincadik évfordulójáról. Az eseményt október 22-én este, az egykori ötvenhatos elítélt Eörsi István otthonában tartották volna meg. Végül az ünneplőknek más helyszínt kellett keresniük. A forradalom vérbe fojtásának ötvenedik évfordulóján a nemrégiben elhunyt Eörsi István lakásán konferenciát tartott az SZDSZ egyik alapítványa, egykori legendás ellenzékiek részvételével. „Baj, hogy átengedtük '56-ot a jobboldalnak” – jelentette ki Halda Alíz. A húsz évvel ezelőtti megemlékezésről szóló korabeli ügynöki jelentésből kirajzoló kép közelebb visz az '56-tal kapcsolatos mai politikai törésvonalak megértéséhez is.

Krassó György üzenete a forradalom harmincadik évfordulóján.

„...Vérrel jár a forradalom, és kevesen vagyunk? Igen, vérrel jár. Igen kevesen vagyunk. De mivel jár ez a mai, békének csúfolt állapot? Ki számolta meg az öngyilkosokat, az alkoholistákat, az elmebeteg gyűrőtteket, a lepusztult munkahelyek baleseteinek áldozatait... Mindazokat, akik köztünk élhetnének, de céltalanul, nyomorultul pusztulnak el? És akik élnek, akik küszködnek még, fáradtan, reménytelenül egyre mélyebbre süllyedve a mocsárba? Harminc évvel ezelőtt úgy érezték, elég volt... A forradalomban harcolók azért vállalták a halált is, hogy megváltozzék a világ, és a régi – a mai – ne jöhessen többé vissza. A fiatalok pedig gondoljanak arra, hogy eljön az idejük. Egész biztosan eljön. Ha nem a harmincadik, akkor a harmincötödik vagy a negyvenedik, ötvenedik évben. És tanuljanak abból, ami harminc éve történt. Ha azt tanulják belőle, amit a mi nemzedékünk, hogy minden hiába, hogy a nép semmit sem tehet, csak a hatalom – a kis hatalmak és a nagy hatalmak –, akkor nem is fog megváltozni a sorsuk. De azt is megtanulhatják, hogy a kommunista hatalmat csak a külföldi tankok tartják fenn, nem okosak ők és nem erősek, hanem gyávák, ostobák és kegyetlenek, és hogy legyőzhetők okossággal, ügyességgel, elszántsággal, egységgel, ha itt lesz az ideje. Hiszen '56-ban is győzött – ha a százszoros túlerő el is tiporta utána –, de csak azért tudott győzni, mert az ifjúság nem hallgatott a realistákra. Nem hallgatott rájuk, mert sokkal realistább volt amazoknál: tudta, érezte, hogy itt az alkalom, hogy van esély a győzelemre... Az új októberi ifjúságnak már itt vannak az első képviselői. Biztosan tudják és érzik ezen a napon, hogy a szavak tetté fognak válni, és amikor a magyar október előtt tisztelegnek, akkor nem a múltat, hanem a jövőt ünneplik.”

A forradalom leverésének ötvenedik évfordulóján az SZDSZ-es Szabó Miklós Alapítvány konferenciát hívott össze a nemrégiben elhunyt Eörsi István író egykori fővárosi otthonába. Az egyes sajtóértékelések szerint immár „kultikus helyé magasztosuló” lakásban Demszky Gábor

főpolgármester, a demokratikus ellenzék korabeli emblemikus figurája – a Népszabadság tudósítása szerint – a fél évszázados jubileum eseményeire is reflektálva, igen felindultan fogalmazta meg gondolatait. Mint kifejtette: '56 képére ráakódott a kádárizmus szemete, s ez kettészakította az országot, a baloldal úgy írja át a történelmet, hogy kiemeli magának Nagy Imrét és a reformkommunistákat. – A mi felelősségünk pedig az, hogy elvesztettük '56-ot. Az is baj, hogy az a jobboldal ügyévé válhatott – mondta Demszky. A konferencia másik díszvendége, Halda Alíz szintén fájlalta, hogy 1956-ot átengedték a jobboldalnak, és utalt arra is: a forradalommal kapcsolatos ellentétek rögtön a rendszerváltozáskor felszínre bukkantak. De mi is történt valójában az eltelt évtizedekben? Ennek mélyebb megértéséhez fontos adalékként szolgálhat a pártállam titkosszolgálatának húsz évvel ezelőtt készült jelentése (lásd Magyar Nemzet, 2002. október 19.). Az Eörsi István Belgrád rakparti lakásán készülődő, majd ott meghíusuló forradalmi megemlékezésről egy 1986. október 21-én kelt, a Belügyminisztérium III/III-as Csoportfőnökség információja alapján készült dokumentumban olvasható. „»Vidéki« fn. célszemély (aki Szilágyi Sándor, a repülő egyetemek szervezője volt – a szerk.) tájékoztatta kapcsolatait: egyelőre helyiséget keres a »repülő egyetem« október 22-re tervezett előadásának megtartásához, ezért a lakásán érdeklődjének telefonon az összejövételről. A szerv újabb adatai szerint »Vidéki« mintegy 60 érdeklődőt mozgósított Eörsi István író lakására azzal, hogy azt a nevezett a rendelkezésükre bocsátja” – írja a jelentés készítője.

„Eörsi az elmúlt napokban konzultált barátaival, s ennek során kifejtette, hogy ő nem a »repülő egyetemre« gondolt, hanem egy megemlékezésre, amelyen »komoly emberek« vesznek részt (pl. Konrád, Vásárhelyi, Rácz stb.). Kifejtette, ő híve a »személyi válogatásoknak«, és ilyen »gyújtó hangú« személyekhez, mint pl. Gadó György (fordító, az ellenzék egyik radikális képviselője, Krassó György közeli munkatársa, Ravasz Győző néven jelentek meg írásai a nyolcvanas évek szamizdatjaiban – a szerk.), Nagy Jenő (aki szamizdat kiadó volt, nevéhez fűződik AB és az ABC Kiadó, valamint a Demokrata című újság megalapítása – a szerk.) és Pákh Tibor (akit hűtlenségért 1960-ban 15 év börtönbüntetésre ítélték, ebből 11 évet letöltött, az utolsó 5 esztendő pszichiátriai kényszerkezelésben – a szerk.) nincs bizalma. Amit ezek produkálnak – hozzájuk sorolva Szilágyi Sándort is – azért ő »nem tartja a hátát«. A »konzultációk« során kiderült, hogy Eörsi tud a preventív figyelmeztetésekről, és ez visszatartó tényező nála. Fónay kórházi beutalóját is összefüggésbe hozza a prevencióval.” (Fónay Jenő egykori '56-os halálraítélt – a szerk.)

A jelentés szerint Eörsi Istvánt „Vásárhelyi Miklós és Konrád György kifejezetten lebeszélte a rendezvényről.” Nagy Bálint (építész, a Beszélő című szamizdat kiadvány szerkesztője – a szerk.) is közölte, nem kíván részt venni. A jelentés írója arról is tájékoztatja megbízóit: „Mérnök” (Rajk László építész – a szerk.) úgy foglalt állást, hogy ha Eörsi akarja, eljön, de nem látja értelmét. „Mindezt összevetve Eörsi állás pontja: ő színházban akar dolgozni, írásaival meg kíván jelenni, s ezt nem kockáztatja a fent nevezett, általa nem sokra tartott személyek miatt. Ezért október 20-án elutazott, erről az általa fontosnak tartott személyeket értesítette, a többiek értesítését rábízta »Vidékire«” – olvasható az 1986. október 21-i napi operatív információs jelentésben.

Az 1956-os forradalom harmincadik évfordulóján, október 22-én este nyolckor a Belgrád rakparti ház előtt, ahol Eörsi István író lakása volt és ahonnan a tervezett összejövetel miatt – a jelentés szerint – elutazott, legalább félszáz ellenzéki gyűlt össze. Többek között Tamás Gáspár Miklós filozófus, Gadó György, Haraszi Miklós, Lados Balázs (akkor még egyetemista, a Szabad Magyarország című szamizdat folyóirat egyik alapítója, jelenleg középiskolai tanár – a szerk.), Nagy Jenő, Sneé Péter és Horányi Márta újságíró. Az Inconnu csoportból ott volt

Molnár Tamás, Bokros Péter, Pálincás Róbert. (Mint ismert, 1989-ben az Inconnu állította a forradalom jeltelen sírokba elföldelt mártírjai emlékére a kopjafákat a 301-es parcellában.) Az összegyűlteket „meglepte a helyzet,” hogy a megbeszélthelyen és időpontban az 1956-os forradalomra való megemlékezés elmarad, mivel a lakás tulajdonosa, Eörsi elutazott. Egy akkori résztvevő így emlékezik arra az estére:

– Haraszi a vele megjelent külföldi tudósítónak azt mondta, a megemlékezés „technikai okok” miatt elmarad. Gadó György ezen mélyen felháborodott, próbálta a valós helyzetet elmondani a külföldieknek is, de mivel angol tudása hiányos volt, Haraszi vendégei nem értették. Haraszi pedig nem fordította, amit mondott. Gadó ekkor már teljesen kikelt magából, borzasztó negatív véleménye volt az egész ellenzékéről. Ekkor már vagy ötvenen lehettek – mondja. Szavai szerint a megemlékezést Lados Balázs és Nagy Jenő próbálta megmenteni. A jelenlevők egy része elment Lados lakására, és ott tartották meg a megemlékezést. Másnap este, 1986. október 23-án csaknem hatvanan Nagy Jenő és Vétek Mária lakásán gyűltek össze. Ezen a megemlékezésen ’56-os emlékeiről beszélt Rácz Sándor, a Budapesti Munkástanácsok volt elnöke, Szilágyi Sándor felolvasta a 30 éves évfordulóra írt esszéjét. Krassó György egykori szabadságharcos Londonból üzent az itthoniaknak. Beszédét magnetofonról hallgatták a megjelentek.

Eörsi István néhány nap múlva hazatért, és az október 22-i megemlékezés helyett végül november 4-én, a forradalom leverésének harmincadik évfordulóján

’56-os konferenciát szervezett lakásán – emlékezik az események egyik tanúja. Idén, a szabadságharc ötvenedik évfordulóján erről az eseményről is megemlékezett az SZDSZ-es alapítvány, az egykori ellenzékiek. Az egybegyűlteket egyként álltak ki ’56 állítólagos jobboldali kisajátítása ellen. Haraszi Miklós – a napilap tudósítása szerint – arra is rávilágított: ma már a reformkommunisták különböző nemzedékei csatlakoznak az ’56-os hagyományhoz. – Miért ne lehetne ezt vállalni? – tette fel a kérdést. Halda Alíz pedig arra mutatott rá: ami a forradalom 50. évfordulóján történt, gyalázat, mivel „mindenféle gyűlevész csoportok a forradalom paródiáját produkálták”.